

RECEP TAYYİP ERDOĞAN'IN DAVOS “ŞOVU” ve ETKİLERİ

E. Zeynep GÜLER*

Bu çalışmada 2002 yılından bu yana iktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin dış siyaset yaklaşımının iç siyasette etkilerine siyaset psikolojisi açısından yaklaşıyor. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2009 yılında Davos'ta yapılan Dünya Ekonomik Forumu toplantısında düzenlenen bir panelde İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e ve toplantı moderatörüne verdiği tepki ve toplantıyı terk etmesinin Türkiye'de kamuoyunda yarattığı etki siyaset psikolojisi çerçevesinde tartışılıyor. Bu çıkışın Türk dış siyaseti ve iç siyasi koşullar açısından bir değerlendirmesi yapılıyor.

Anahtar Sözcükler: *Adalet ve Kalkınma Partisi, Türk dış siyaseti, Yeni-Osmanlılık, siyaset psikolojisi.*

Yeni-Osmanlılık ilk kez Mart 2009'da İstanbul-Kadıköy'de, metrobüs açılışında “Son Osmanlı Padişahı: 1.Recep Tayyip Erdoğan” yazılı bir pankartla gündeme geldi. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) pankarta sahip çıkmadı. Hatta pankartı açan kişiler kısa süreliğine gözaltına bile alındılar. Ancak dış siyasette Yeni-Osmanlılığın hem teorisyeni, hem de uygulayıcısı konumunda bulunan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik* isimli kitabında gözlenen güçlü kökleri vardı. Terim bizzat Davutoğlu tarafından da zaman zaman telaşla reddedildi. Bu çok çağrışımlı terimin AKP Hükümetinin en yetkili ağızından yapılan açıklamalarla reddedilmesi İsrail'in ve Türkiye'nin bölgedeki komşularının olası tepkilerine bağlanabilir. Dış siyaset günümüzde iç siyasetle her zamankinden daha yakından ilişkili. AKP'nin Yeni-Osmanlılık açılımı yalnızca dış siyaset alanıyla, hükümetin bölgede aktif bir rol üstlenme çabasıyla sınırlı bir etkiye sahip değil. Kavram iç siyasette hitap edilen geniş halk kitlesi üzerinde etkili bir söylem oluşturmasıyla da önem taşıyor. Hatta bu yönüyle daha önemli olduğu bile ileri sürülebilir. Bu çalışmada Başbakan R.Tayyip Erdoğan'ın 28 Ocak - 1 Şubat 2009'da Davos'ta yapılan Dünya Ekonomik Forumu toplantısı sırasında katıldığı panelde İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e ve toplantı moderatörüne verdiği tepki ve toplantıyı terk etmesinin Türkiye'de kamuoyunda yarattığı etki siyaset psikolojisi çerçevesinde tartışılacak.

---

* Yrd. Doç. Dr., İÜ SBF Öğretim Üyesi.

Bu çıkışın Türk dış siyaseti ve iç siyasi koşullar açısından bir değerlendirmesi yapılacak.

AKP İKTİDARINDA TÜRK DIŞ SİYASETİNE DAİR GÖRÜŞLER

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Davos toplantısında "one minute" diyerek söz alması ve toplantıyı terk etmesi internet ortamında www.davosfatihi.com gibi sitelerin açılmasına, "one minute" esprili bilgisayar oyunu formunun üretilmesine, bazı markaların konuyu reklâmlarında kullanmasına¹, çok etkin olmasa da facebook'ta gruplar kurulmasına neden oldu. Erdoğan'ın "son Osmanlı padişahı" olarak adlandırılmasına neden olan bu çıkış 2009 yılı başlarında, 29 Mart yerel seçimleri için bir siyasi yatırım olarak değerlendirilmiştir. AKP iktidarı döneminde tercih edilen siyaset hattı ve AKP yetkililerinin bu tür çıkışları AKP hükümetinin yaratmaya çalıştığı bir yandan liberal, ama aynı zamanda baskıcı ve milliyetçi söylem açısından önem taşımaktadır. "One minute" olayı Türkiye'nin dış siyaset vitrini ve özellikle Arap ülkeleri halklarında yarattığı heyecan ile bölge açısından önemli bir olay olarak görülmektedir. Kasım 2002'den bu yana, uzun süredir iktidarda olan AKP'nin dış siyasette attığı adımlar ve jestler etkisi daha çok iç siyasette görülen, hegemonyasını güçlendirme çabalarının etkili bir parçasını oluşturmaktadır. AKP'nin toplumsal alanda hegemonyasını nasıl kurduğunu, iktidarın kılcal damarlarını toplumsal alanın derinlerine kadar uzatmaya çalıştığını, kültürel ve ideolojik düzeyde ne tür ağlar oluşturduğunu anlamadan AKP iktidarını anlamak mümkün görünmemektedir.

AKP iktidarı döneminde Türk dış siyasetine ilişkin yaklaşımlarda önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Prof.Dr. Ahmet Davutoğlu'nun görüşleri ve yazıları Türk dış siyasetinde yaşanan değişimin teorik arka planı oluşturmuştur. Davutoğlu 1998 yılında yayınlanan bir çalışmada Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası ortamına değinir. Bu çerçevede ele aldığı Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgeye ilişkin bir boşluk saptaması yapar. Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkmış olması çeşitli nedenlerle İslâm dünyasının stratejik konumunu güçlendirmiş, ancak diğer yandan sistem içi çelişkiler artmıştır. Bölgedeki kaotik atmosfer jeopolitik ve jeoekonomik alanda

---

¹ Cip markası Land Rover araçlarını "Bırakır giderim, ben sıra dışıyım" mesajı vermek için "One minute" ilanıyla tanıtmaya başladı. Görüşü alınan reklâmcılar sloganın 'Bizim elimiz güçlü. Çünkü biz ezilenden yanayız' anlamına geldiğini ileri sürüyor. Sıra dışı işler yapan özgür ruhlu insanlar, bu slogana yakınlık bulacak deniyor.

bir boşluk yaratmaktadır. “Uygurluklar çatışması”ndan stratejik açıdan yarar sağlamaya çalışmak uluslararası sistemde büyük mücadelelere yol açacaktır. Davutoğlu’na göre, ABD bu türden sorunların aşılması için kilit bir rol üstlenmiştir. Ancak ABD’nin Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel krizler karşısında kendi stratejisini net bir biçimde ortaya koymaması, bölgesel krizlerin büyümesine neden olan güç boşlukları yaratmaktadır. Davutoğlu ABD’ye Avrasya’da ortaya çıkabilecek stratejik maceracılığa karşı tecrit yanlısı bir siyaset izleyemeyeceğini söyler, Batı dışı, özellikle Müslüman ülkelerle işbirliği içinde daha müdahaleci bir rol üstlenmesini tavsiye eder.²

Davutoğlu kısa süre sonra yayınlanan *Stratejik Derinlik*³ çalışmasında Türkiye’nin Soğuk Savaş sonrası dönemde hareket alanının genişlemiş olduğuna vurgu yapar. Bu çerçevede ulus devlet sonrası paradigmlar aşılmalı, uluslararası ilişkiler ve dış siyaset açısından Osmanlı-Türk mirası bir bütün olarak ve sürekliliği içinde ele alınmalıdır. Kitapta ayrıntılı olarak anlatılan bakış açısına göre küreselleşme, Türkiye açısından bir fırsat yaratmaktadır. Bu aynı zamanda Avrupa dışı bölgeleri yeniden güç paradigması çerçevesine yerleştirecek bir olanak olarak görülmektedir. Tarihi birikimin etkin bir açılıma temel sağlayacağı bir konjonktürde Türkiye tarihi derinliği ile stratejik derinliği arasında yeni ve anlamlı bir bütün oluşturma ve bu bütünü coğrafî derinlik içinde hayata geçirme sorumluluğu ile karşı karşıyadır. Stratejik açıdan mihver bir ülke olan Türkiye, bu sorumluluklarının gereğini yerine getirmesi durumunda, yeni dengelerin oluşacağı daha istikrarlı uluslararası konjonktüre daha uygun şartlarda giren merkez bir ülke konumu kazanacaktır.⁴ Davutoğlu’na göre böyle bir ortamda Türkiye’nin ulusal çıkarları, *büyük güç* olabilmekten geçmekte, bunun olanakları ise Osmanlı’ya benzer genişlikte bir etki alanı oluşturma ile mümkün olmaktadır. Bu potansiyel büyük gücün Soğuk Savaş dönemi blok lideri ABD’ye ve onun siyasi hattına sadakati ve bağlılığı nedeniyle Türkiye bölgede itibar kaybetmiştir. Bu dönemde ülke içinde ve bölgede uygulanan siyaset ABD’ye daha fazla mahkûm hale geldikçe Türkiye bölgede herhangi bir özgün açılımı taşıyamaz hale gelmiştir. Şimdiki konjonktürde Türkiye dış siyasetinde ABD’ye bu kadar bağlı ve söylem düzeyinde de olsa yakın bir ilişki sürdürmek zorunda değildir.

---

² Ahmet Davutoğlu, “The Clash of Interests: An Explanation of World (Dis)Order”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, v.2, no.4, December 1997-February 1998, s. 12.

³ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, 19. baskı, 2004, (1.baskı Nisan 2001).

⁴ *Stratejik Derinlik*, s. 563.

Batı ülkeleri ve ABD ile stratejik ittifak ilişkilerini sürdürmeli, buradan bir çıkar ortaklığına doğru ilerlemelidir. Hatta bu haliyle İran, Irak, Suriye gibi krizli gündemlerde daha işlevsel bir bölge ülkesi olduğu bile düşünülebilir.

Türk dış siyasetini uzun yıllar etkilemiş ve belirlemiş bir paradigma olarak Kemalizm konusuna gelecek olursak, Davutoğlu'na göre yeni Türk devleti uluslararası alanda iddialı bir konum yerine Misak-ı Milli sınırlarını ve ulus-devleti müdafaa stratejisini benimsemiş, bu şekilde yükselen Batı eksenine alternatif ya da muhalif değil, bu eksenin bir parçası olarak tarihsel ve jeokültürel gücünden kaybetmiştir. “Atatürk’ün ‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ ilkesinde ifadesini bulan bu yeni yaklaşım, barış-eksenli idealist bir uluslararası ilişkiler çizgisini gösterme yanında sömürgeciliğin zirveye ulaştığı uluslararası konjonktürü göz önüne alan ve bu çerçevede sömürgeci sistemik güçlerle çatışmaktan kaçınan realist bir dış siyaset tavrını öne çıkarmaktaydı.”⁵ Ona göre kimliksiz seçkinler olarak Kemalistler “...Atak ve belirleyici değil, savunmacı ve tepkicidirler. ‘Çözüm için ben varım’ ataklığına değil, ‘bunalımlarda ben yokum’ savunmasına ayarlı bir psikoloji içinde davranırlar.”⁶ Demek ki yeni dönemin Türk dış siyaseti atak ve belirleyici olmalıdır. Bu da mutlak hâkimiyet ile mutlak terk arasında kalan etki alanları oluşturma, sınır hatlarını sınır-ötesi diplomatik manevralar ile koruma, kendi stratejisini merkez edinen koalisyonlar kurma, terk edilmek zorunda kalınan topraklarda kendi stratejisine yakın siyasi elit bırakma, büyük güçler arasındaki çıkar çatışmalarını kullanarak taktik manevra alanı oluşturma gibi ara taktik formüllerin geliştirilmesini engellemiştir.”⁷ Davutoğlu'na göre Türkiye'nin, Osmanlı devletinden Cumhuriyete geçişte terk ettiği topraklara dair söyleyecek sözü olmalı, bu sözü belirgin bir güç ve etkinlikle söylemelidir. Bu imparatorlukçu görüşe göre Türkiye kademe kademe geri çekildiği Anadolu'dan, dışarıya nüfuz edebilme imkânına sahip olacaktır. Böyle bir dönemde iç siyasal parametreler artık, dış siyasal parametrelerle daha alakalı ve doğrudan irtibatlıdır.

Osmanlı ile Cumhuriyet arasındaki kopuş-süreklilik tartışmasında Davutoğlu kopuşun abartıldığını, sürekliliğin vurgulanması gerektiğini düşünmektedir. Ama NATO üyesi olmaya devam ederek, AB üyeliği girişimlerini yürüterek, Amerikancılığa büyük ölçüde devam ederek ve küresel dünyada küresel ekonomik ilişkilere eklenerek. Türkiye genişleme hedefine sahip bir “büyük

---

⁵ *Stratejik Derinlik*, s. 69.

⁶ *Stratejik Derinlik*, s. 33.

⁷ *Stratejik Derinlik*, s. 53.

güç” olmalıdır. Bu doğrultuda stratejik hedefler belirleyerek kendini sözü edilen çerçevede yeniden yapılandırılmalıdır. Davutoğlu’na göre Türkiye Amerika ve Avustralya dışında her yerde ulusal çıkarlara sahip bir ülkedir. Türkiye’nin yalnızca yakın çevresine değil, örneğin Orta Asya’ya bile yönelik rasyonel bir stratejik planlama anlayışı olmalıdır.⁸ AKP Hükümetinin dış siyasetini şekillendiren Davutoğlu’na göre Soğuk Savaş sonrası uluslararası konjonktürde ortaya çıkan boşluğu Türkiye dışa dönük, atak siyasi adımlarla karşılamak durumundadır. Böylece misyon sahibi bir merkez ülke haline gelebilir.

Aslında Davutoğlu’nun mirasını devraldığı gelenekte bu türden görüşler daha önce de dile getirilmiştir. Yeni-Osmanlılık ve dış siyasette Yeni-Osmanlıcı açılımlar, buna paralel iç siyasette yeniden üretilen muhafazakâr söylem ve pratik Türkiye’de belirli bir geçmişe sahiptir. “Yeni-Osmanlılık, Türkiye siyasal hayatında belki de son dönemde dillendirildiğinden çok daha yoğun bir biçimde Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından; 12 Eylül’ün yarattığı kültürel zeminden de beslenerek, Özal döneminin organik aydınları tarafından formüle edilmiştir.”⁹ 1990’ların ikinci yarısında dış siyasette nasıl bir milli strateji oluşturmak lazım sorusunun cevabına ışık tutmak amacıyla hazırlanmış bir çalışmaya göre dış siyaset akıl ve kişisel yeteneklere bağlı bir güçler dengesi ilişkisi içinde yürümektedir.¹⁰ Aynı anda hem ulusal çıkarları korumak ve hem de akıl gücünü kullanarak mevcut siyasete alternatifler üretmek mümkündür. Dış siyaset pasif değil, aktif bir tarzda yürütülmeli, diğer ülkeler karşısında psikolojik üstünlük yeniden ele geçirilmelidir. Türkiye teknik gücünün sağladığı olanakların altında bir dış siyaset performansı izlemektedir. Dış siyasette psikolojik faktörler aynı insanlar arasındaki ilişkiler gibi etkili olmaktadır. Türkiye’nin dış siyaset anlayışını değiştirmesinin ve ‘akıl’ ve ‘psikoloji’ faktörlerini göz önünde bulunduran çok yönlü bir ‘tavizsiz dış siyaset’ tarzı ve vizyonu oluşturmasının zamanı çoktan gelmiştir. “İşte bu psikolojik faktör, dış siyasette de belirli ölçülerde etkilidir. Bir ülke, teknik kapasitesinin kendisine verdiği gücün daha ‘üstünde’ bir üslup

---

⁸ *Stratejik Derinlik*, s. 499-500.

⁹ Erdem Sönmez, “Yeni-Osmanlılık: Özal Dönemi Organik Aydınlarının AKP’ye Bıraktığı Miras”, *Hegemonyadan Diktatoryaya: AKP ve Liberal-Muhafazakâr İttifak*, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara 2010, s. 358.

¹⁰ Harun Yahya, “Türkiye İçin Milli Strateji: Türk Dış Politikasına ‘Osmanlı Vizyonu’ İle Yeni Bir Bakış” (1996)

http://www.harunyahya.org/kitap/milli_strateji/millistrateji2.html
(10 Temmuz 2010).

sergileyebilir. Eğer bunu başarılı ve istikrarlı bir biçimde sürdürürse, onunla muhatap olan diğer ülkeler de bundan etkilenecek, aynı insani ilişkilerde olduğu gibi, ‘ayağını denk alma’ siyaseti izleyecektir.” Çözüm, Türkiye'nin, ‘akıl’ gücünü kullanan, psikolojik etkiyi lehine çeviren, aktif, çok yönlü ve tavizsiz bir dış siyaset uygulamasıdır.

Dönemin yarattığı boşluk etkisinden yararlanmayı önemseyip atılımcı, açılımcı dış siyaset altyapısının Türkiye’de mevcut olduğunu ileri sürenler Türkiye’nin genç nüfusundan, demografik gücünden, büyük bir ekonomisi, ekonomik kapasitesi olduğundan, ama daha da önemlisi emperyal tarihsel geçmişinden, İslam ülkeleri üzerindeki prestijinden, Batı ülkeleri ile yakın ilişkilere sahip geçmişinden, ülkenin jeostratejik konumundan söz etmektedirler. Bu olanakların güçlü bir Türk dış siyaseti oluşturamamasında geçmiş dönemin Kemalist kadrolarını ve onların basiretsiz siyasetlerini sorumlu tutmaktadırlar. Aslında yalnızca farklı yol haritası arayışları değil, Türk dış siyasetinin güncel açmazlarını oluşturan altyapısal sorunlar AKP öncesine uzanmaktadır. Bir örneği Abdullah Öcalan’ın Türkiye’ye teslim edilmesinde görülen ABD ile bağımlı ilişkilerdir. Küresel krizlere verilen yanıtların başarısızlıklarında, IMF, Dünya Bankası ile ilişkilerde, borçlanma süreçlerinde, 2001 krizi sürecinde Kemal Derviş ekonomi programında, AKP iktidarı döneminde bağımlılaşma derinleşerek devam etmiştir. Dolayısıyla yeni arayışlar Türkiye’nin Kuzey Irak gibi bölgesel siyasi tercihlerde sıkıştığı kimi alanlarda kendisine görelı serbestlikler yaratan bir zemin kurmasına olanak sağlamıştır.

AKP'nin dış siyaset söylemi bölgeye yönelik beslediği emperyal heveslerini aynı zamanda kimi kez çelişkilerle dolu görünse de ABD'nin bölgedeki amaçlarına yatkınlığını da göstermektedir. Aynı söylem zaman zaman AKP iktidarının Türkiye’yi küresel piyasalara eklemlenme tercihini, kimi zaman sıkışıklık yaşanan bölgesel sorunları çözmeye yönelik kaygılarını da dışa vurmaktadır. Bütün bu konuları Türkiye’nin uluslararası ilişkilerini dönemsel, bağlamsal, dünya tarihsel ve sınıfsal bir analiz ile incelemek gerekmektedir. Türkiye’deki mevcut iktidar yapıları, sınıfsal koalisyonlar değişmekte, bunlar dünya çapındaki gelişmelerden etkilenmekte, kendine özgü yönler içerse de ancak bu geniş çerçevede anlaşılır olmaktadır. 1990’lar sonrası dünyada uluslararası çerçevede yaşanan büyük, sistemik değişiklikler, Türkiye’yi de derinden etkilemiş, sarsmış, yeni strateji arayışları gündeme gelmiştir. “1990’larda ‘Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türk Dünyası’ şıarı ile devreye sokulan Yeni-Osmanlıcı emperyal

heveslerin somut bir karşılığı olmadığı özellikle siyasal İslam'ın ve Kürt hareketinin meydan okuyuşu ile birlikte anlaşılacak ve ülke bir interregnum/fetret devri konjonktürüne girecektir. Reel sosyalizmin olmadığı bir dünyada, en önemli pazarlık konusu olarak jeopolitik konumunu görmeye alışmış olan Türkiye burjuvazisinin yalpalaması da kaçınılmaz olacak ve bu yıllar dış siyaset açısından da bir belirsizlik dönemi olarak kaydedilecektir.”¹¹ 1990'ların sonlarından itibaren belirsizlikleri ortadan kaldırmaya ve daha sağlam, üzerinde çeşitli toplum kesimlerince uzlaşma sağlanmış bir yola girme eğilimi görülmektedir. AB üyeliği atılımı bu dönemin paylaşılan ihtiyaçlarına uygun bir çözüm sunmaktadır. Türkiye'yi yüzyüze olduğu bölgesel sorunlar ve küresel kapitalizmin inişli-çıkışlı, krizli dünyasında sağlam bir gemi olarak yüzdürme ve sağlam bir limana bağlama operasyonu 2002'den itibaren AKP iktidarınca yürütülmektedir. Ahmet Davutoğlu'nun tezlerinde başarılı bir biçimde özetlenen Yeni-Osmanlıcı, emperyal aranışlar ancak böyle bir bağlamda anlaşılabilir.

AKP İKTİDARI DÖNEMİNDE TÜRK DIŞ SİYASETİNDE GELİŞMELER

2002 yılında iktidara gelen AKP hükümeti ile birlikte, Türk dış siyasetinde belirgin bir dönüşümün ve hareketliliğin, uluslararası sistemdeki değişim ve dönüşüme bağlı olarak gerçekleştirdiği tartışılmaktadır. Bu görüşe göre komşular ile ilişkilerin geliştirilmesi, Kıbrıs, Ege, Kürt sorunu ve Avrupa Birliği üyeliği gibi konularda, Türkiye'nin, statükocu anlayıştan uzaklaşarak proaktif bir dış siyaset sergilediği ileri sürülmektedir. Böylece Türkiye hızla küresel dengeleri takip eden, gelişmelere bağlı olarak konumunu belirleyen, bölge siyasetlerini etkileyecek bir merkez ülke olma yolunda ilerlemektedir.¹²

AKP 2001 yılında ağır bir ekonomik kriz ortamında kuruldu. 18 Nisan 1999'da yapılan milletvekili genel seçimleri Abdullah Öcalan'ın Şubat ayında Türkiye'ye teslim edilmesinin gölgesi altında gerçekleşmiş ve bu olay sırasında koalisyon hükümetinin başbakanı konumundaki Bülent Ecevit'in partisi DSP ile kamuoyunda Kürt aleyhtarı eğilimleri kendi hanesine katkı olarak kaydetme yeteneğine en fazla sahip parti olarak MHP seçimden büyük oy artışlarıyla çıkmışlardı. Ancak izleyen yıllarda dış dinamiklerle doğrudan ilgili

---

¹¹ Çağdaş Sümer-Fatih Yaşlı, “Liberal-Muhafazâkar İttifak Üzerine Notlar”, *Hegemonyadan Diktatoryaya: AKP ve Liberal-Muhafazâkar İttifak*, s. 11.

¹² Ertan Efeğil, “Türk Dış Politikasının İşleyişi Üzerine Değerlendirme”, (12 Ocak 2010) <http://siyasaliletisim.org/ariv/analiz/614-tuerk-d-politikasn-leyii-uezerine-deerlendirme.html>

bazı faktörler siyasette Türk milliyetçiliği merkezli yapılanmayı dağıtacak. “Devletin yeniden yapılandırılması olarak da tanımlanan bu sürecin kuramsal olduğu kadar siyasal açıdan da önemli bir boyutu vardır. Çünkü yapısal uyumun siyasal ve toplumsal maliyetini asgariye indirmeye yönelik düzenlemelerin başarılı olması, devletlerin siyasi iktidar değişikliklerinden etkilenmeyecek biçimde reformların taşıyıcısı olmasına bağlanmaktadır. Özetle, reformların uygulanabilmesi için devlete gereksinim duyulmakta, başka türlü ifade edersek, reformlar bir *devlet projesi* haline gelmektedir.”¹³

2001 ekonomik krizinin Türkiye üzerinde derin etkileri olmuştur. Bu dönemde kriz nedeniyle işini kaybeden kentli, eğitilmiş kesimler üzerinde yansımaları olan, siyasal ortamı derinden etkileyen, orta sınıflardan büyük tepki alan krizin bir iç sorun olarak görülmesi doğru olmayacaktır. Gerek 2001 öncesinde uygulanan IMF programları, gerekse krizin patlak vermesinde çarpıcı bir rol üstlenen sermaye çıkışı dış faktör kapsamında değerlendirilebilir. Bir diğer dış dinamik ise Ecevit hükümetinin ABD'nin Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak'a karşı gerginliği yükseltme ve Irak'ı işgal siyasetine karşı girişimleridir. Irak'ta mevcut statükonun değişmesinin bölgesel dengeleri bozacağı, Kürtlerin siyasal konumunu farklılaştıracağı, Irak'ın bölünmesi olasılığının Türkiye'nin toprak bütünlüğünü de tehdit edeceği yolundaki görüşler dönemin yerleşik siyasetini özetler. ABD kaynaklarına göre Bülent Ecevit Başbakanlığında Türk Hükümetinin yaklaşan savaşta aktif bir rol üstlenmeye ikna edilmesi çabası öne çıkmıştır. Oysaki raporlara bakılırsa Türkiye kamuoyunda savaşa katılmaya yönelik ciddi tepkiler mevcuttur. Dönemin ABD Ankara Büyükelçisi Mark Parris bu fikre sıcak bakan bir Türkle karşılaşmadığını anlatmaktadır.¹⁴ Dolayısıyla Türkiye 2001 krizine, geleneksel ABD ittifakının üstüne Irak gölgesi düşmüş olarak yakalanır. Kriz siyasal partiler alanının radikal biçimde yeniden yapılanmasını gündeme getirir. İslamcı Refah Partisi'nin reformcu kanadı olarak takdim edilen Erdoğan-Gül ekibinin kurduğu AKP bir yıl sonra yapılan seçimlerden birinci parti olarak çıkarken, önceki koalisyon partileri ağır bir yenilgiye uğrarlar. Türk sağının merkezini oluşturan ANAP ve DYP siyasette silinmeye yüz tutmuştur.

AKP iktidarıyla birlikte Türk dış siyasetinde ilk tartışma, İslâm dünyasına doğru bir eksen kayması olup olmayacağıydı. İslâmıcı

---

¹³ IMF Gözetiminde On Uzun Yıl, 1998–2008: Farklı Hükümetler, Tek Siyaset, (Haziran 2006), http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSB2006_Final.pdf

¹⁴ Bill Park, *Turkey's Policy Towards Northern Iraq: Problems and Perspectives*, Routledge, 2005, s. 23.

kökleri nedeniyle AKP'in Türkiye'nin batı yönelimli yerleşik çizgisini risk altına sokacağı tezi yaygın olarak dile getirilmiştir. Buna karşın dış siyaset anlayışını her zaman çok yönlü olarak tarif eden AKP döneminde, Avrupa Birliği sürecinin hızla geliştiği izlenmiştir. 1999 yılında AB aday üyeliğine kabul edilen Türkiye'nin üyelik görüşmeleri AKP döneminde başladı. Aslında AKP'nin gündemindeki dış siyaset başlıklarında bir yenilik yoktur: AB, Kürt sorunu ve Irak, Ermenistan, İran ve batı ilişkileri, Kıbrıs ve Yunanistan. AKP bu başlıklarda geleneksel dış siyaset pozisyonlarını değiştirmeye yönelmiştir. Türkiye'de geleneksel olarak bu başlıklardan her birine ilişkin çekinceler vardır. AB üyelik sürecindeki ilerlemenin Türkiye'nin devlet ve hukuk yapısını, Ortadoğu'da statükonun sarsılmasının toprak bütünlüğünü tehdit edeceği düşünülür. Ermenistan'la ilişkilerin karşı tarafın soykırım tezlerinin kabulünü şart koşmasının, tazminat, mal ve toprak taleplerine kapı aralaması olasılığından korkulur, bu liste uzar gider. AKP bu başlıklara "komşularla sıfır sorun" sloganıyla yaklaştığını ilan etmiştir.

AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından bu yana siyasal pratiğinde belirli dönemlemeler yapmak mümkündür. Kritik ilk moment 1 Mart 2003 tarihli tezkere oylamasıdır. AKP'nin çoğunluğu elinde tuttuğu TBMM'de ABD'nin Irak'a müdahalesine destek vermek üzere ülke topraklarının yabancı askeri kuvvetler tarafından kullanımına izin verilmesini öngören bir karar oylaması yapılmış ve tezkere gerekli oy oranına ulaşamayarak reddedilmiştir. AKP'nin oylamada önemli oranda fire verdiği açıktır. Oylamanın ABD'nin Irak saldırısının hemen arifesinde gerçekleştiği ve oylama öncesinde fiilen Türkiye liman ve karayollarının ABD tarafından askeri amaçlarla kullanılmaya başlandığı hatırlanmalıdır. Sonuç olarak TBMM'nin ABD'ye aktif desteği reddetmesi çok önemli bir gelişme olmuştur.

Kamuoyunun Amerikan operasyonlarına muhalif olması ve muhalefetin de tezkereye red oyu vermiş olması nedeniyle tezkere iç siyasette AKP'ye yönelik "Türkiye'yi batıdan uzaklaştırma" tartışmasını canlandırmamıştır. Ancak bölgesel siyasette eski yaklaşımların değişeceği yönünde ABD'ye güvence vermiş olması çok muhtemel olan AKP'nin bu konuda fazla adım atamamış olması, ABD tarafından sert biçimde yanıtlanacaktır. Nitekim 4 Temmuz 2003'te yaşanan "Çuval krizi" bu dönem açısından temsili değer taşır. Hatırlanacağı gibi o tarihte Kuzey Irak'ta Süleymaniye kentinde onbir kişilik Türk Özel Kuvvetler timi Amerikan askerlerinin baskınına uğramış, Iraklı esirlere yapılan muameleye maruz bırakılmış ve başlarına çuval geçirilerek gözaltına alınmışlardı.

ABD'nin AKP iktidarını ve bir bütün olarak Türkiye'yi terbiye etmeye yöneldiği söylenebilir. ABD Ortadoğu'ya geçmişe göre daha doğrudan müdahale etmekte ve siyasi coğrafyayı değiştirmeyi önüne koymaktayken, en yakın müttefiklerinden sayılan, NATO üyesi ve AB'ye yakınlaşması ABD tarafından açıkça desteklenmiş bir Türkiye'nin ayak sürmesi kabul edilebilir bir durum değildi. Bu basınç karşısında AKP'nin izlediği çizgiyi anlamak için üç alana bakılabilir. Bir tanesi, Cüneyt Zapsu'nun TC Başbakanı hakkında Amerikalı muhataplarına söylediği "kullanın bu adamı" sözleridir. İkincisi ise, Türkiye'de kamu işletmelerinin özelleştirilmesi sürecinin aynı yıllar içinde tamamlanmış ve özelleştirmelerde yabancı sermaye payının görülmemiş boyutlara çıkmış olmasıdır. Üçüncü olarak da yukarıda değindiğimiz geleneksel dış siyaset başlıklarında AKP "çözümde yana" ve uzlaşmacı bir görüntü vermeye özen göstermiştir. AKP'nin geçici bir başbakan olarak Abdullah Gül hükümetiyle iktidara geldiği 2001 sonbahar ve kış aylarını bir geçiş dönemi olarak ihmal edersek, 1 Mart 2003'le birlikte AKP'nin ABD tarafından terbiye edildiği yıllar başlar.

2006–2007 yıllarında AKP'yi zorlayan Kemalist muhalefet siyasal partilerden ziyade geleneksel devlet kurumlarına dayanıyordu. TSK açıklamaları, Anayasa Mahkemesi kararları ve Cumhuriyet mitingleriyle kendini gösteren bu hareket, AKP'nin dış siyasette ABD yanlısı tercihlerine genel bir bağımsızlıkçı söylemle değinmekle birlikte, bu konu üstünde yoğunlaşmamış, kendi tezlerini esas olarak laiklik üstünden tarif etmeye çalışmıştır. Hatta bağımsızlıkçı söylemin marjinal ve demagojik olduğu söylenebilir. Bu muhalefetin zaman zaman AKP'nin batıyla dostluğunu riske attığı görüşlerine geri dönmüş ve gerek AB gerekse ABD'nin Türkiye'deki doğru ortaklarının laik kesimlerden çıkacağı ileri sürülmüştür. Söz konusu muhalefet kampanyasının başarısızlığa uğraması ve AKP'nin 2007 ortasındaki genel seçimlerinden oy artışıyla çıkarak partinin ikinci ismini cumhurbaşkanı seçtirilmesi bir dönüm noktasıdır. AKP artık batı açısından Türkiye'de uzun bir süre için rakipsiz hale gelmiş ve bu dış siyasette yeni bir evrenin önünü açmıştır. Dış siyasette ülkenin savunmacı bir pozisyondan çıkartılarak etkinliğini artırması radikal bir strateji değişikliğine bağlanmıştır. Resmi olmayan adı Yeni-Osmanlılık olan bu yaklaşım 2009 başında kendini hissettirmiş, daha önce çeşitli danışmanlık görevlerinde bulunan Davutoğlu da 1 Mayıs 2009'da Dışişleri Bakanlığına atanmıştır.

Bu dönemde daha önceki dönemlerde izleri ve ön hazırlıkları bulunan açılımlar birbirini izlemiştir. Türkiye'nin gündemine Afrika girmiştir. Yabancı ülkelerde Fethullah Gülen tarikatına bağlı olarak

bilinen Türk okullarının açılması devlet siyaseti görünümü kazanmıştır. Vize uygulamasının kaldırılması yaygınlaşmıştır. “Komşularla sıfır sorun” sloganı önemli sonuçlar vermemekle birlikte sürmektedir. Ermenistan sınırının açılması, Kıbrıs’ta yeni düzenlemeler yapılması, Heybeliada Ruhban Okulunun yeniden açılması gündemde kalmaya devam etmiştir. Ancak süreç inişli çıkışlıdır. Türkiye ve Suriye hükümetlerinin birleşik toplantılar yapmaları, Suriye’nin batı ile ilişkilerinin restore edilmesinde Ankara’nın misyon üstlendiği biçiminde yorumlanabilir. Türkiye bu dönemde çevre coğrafyalarda batının taşeronu olmaktan çıkartılmak istenmektedir. Batı dostluğu adına bölgesinde, İslam ve Türk kökenli ülkelerde etkinliğini zayıf düşürdüğü düşünülen Türkiye profil değiştirmektedir. Bu noktada İran’la ABD arasında arabulucu ve İsrail’e karşı Filistin’in hamisi rollerine yönelik iki önemli örnektir. AKP tezine göre Türkiye’nin geleneksel Kemalist savunmacı stratejiyi terk etmesi ve batının takipçisi/pasif parçası olmaktan ziyade, batıyla uyumlu bölgesel dönüşümlerin aktif öznesi olması gerekmektedir. Etkinliği artan bir Türkiye’ye batının güvensizlik göstermesi için neden yoktur. “Stratejik ittifak” objektif, iradeden bağımsız bir çıkar ortaklığı anlamına gelmektedir. Özetle Türkiye’nin batıyla ilişkileri sarsıntılara dayanıklıdır.

Ancak AKP bu açıdan iki çarpıcı örnekte -İran ve İsrail siyasetleri- 2010 itibarıyla krize sürüklenmiştir. Batının parçası Türkiye’nin İslam dünyasında ön plana çıkması, İsrail’le kontrollü bir gerginliği ve ABD’nin İran’la belirli bir yumuşamaya yönelmesini gerektirir. “Yardım filosu” krizinde¹⁵ İsrail gerginliği kontrolden çıkmış ve Türkiye batı kamuoyunda umduğu desteği kesinlikle bulamayarak hayal kırıklığı yaşamıştır.¹⁶ Türkiye ve Brezilya’nın İran yumuşaması açılımları ise ABD ve AB tarafından açıkça reddedilmiş, tam tersine gerginlik tırmandırılmıştır.

DAVOS ŞOVU ve ETKİLERİ

Medyanın etkin ve aktif kullanımı, kendi medya kanallarını oluşturma ve mevcut ağları kullanma becerisi AKP iktidarını güçlendirmesi açısından önemli avantajları arasında yer almaktadır.

---

¹⁵ 31 Mayıs 2010 tarihinde İsrail’in Gazze’ye uyguladığı ablukayı kırmak üzere Türkiye’den yola çıkan insani yardım gemileri konvoyuna İsrail donanma güçlerinin saldırısı.

¹⁶ Ahmet Davutoğlu, “We Are a Part of the West”, *Newsweek* (9 July 2010) <http://www.newsweek.com/2010/07/09/ahmet-davutoglu-we-are-a-part-of-the-west.html> (13 Temmuz 2010).

AKP iktidarı bir yandan ekonomik temelini güçlendirmeye, ülkede İslamcı sermayenin elini güçlendirmeye ve aynı zamanda siyasal alanda güç kazanmaya çalışırken söylem düzeyinde iktidarını pekiştirmeye özen göstermektedir. AKP Hükümeti temsilcileri ve parti yetkilileri uzun yıllardır iktidarda değil, muhalefette ve mazlum, savunma konumunda imiş gibi bir söylem benimsemişlerdir. Böyle yaparak geniş halk yığınlarının egemen sınıfa, yönetenlere yönelik bilinçdışı öfkesi ile özdeşlik kurulabilmektedir. Bu mazlum konum gündelik söyleme kolaylıkla uyarlanmaktadır. Halk, gazete patronu olarak Aydın Doğan'la Tayyip Erdoğan'ın kavgasını, bir "halk çocuğu"nun bir "kodaman"a yönelik başkaldırısı olarak görebilmiştir. Erdoğan, dış siyaseti bu güne dek yürüten dışişleri bakanlığı yetkilileri ve uzmanlardan oluşan bir seçkin grup olarak "monşerler"den bahsettiğinde, halk bunu Türkiye'yi yıllardır ezik bir dış siyasete mahkûm edenlere, aynı zamanda modern yaşam tarzının dışlayıcı, diğerlerini küçümseyen seçkinlerine karşı verilmiş bir tepki olarak değerlendirebilmiştir. Erdoğan'ın içeride orduya ya da dışarıda İsrail'e yönelik tavırları, statükoya ve hatta egemenlere karşı mücadelenin bir simgesi olarak anlaşılabilir. Erdoğan ve çoğu AKP yetkilisi halkın anlayabileceği basit bir dille, basit bir akıl yürütme tarzıyla konuşmayı tercih etmektedir. Sağlıkta özelleştirmelerden söz edilirken 'hangi hastaneye isterseniz oraya gidip muayene olacaksınız, doktorların ağız kokusunu çekmeyeceksiniz, itilip kakılmayacaksınız' denmektedir. Konusu ne olursa olsun yapılan yasal düzenlemeler büyük halkçı ve demokratik reformlar olarak sunulmakta ve AKP'ye reformcu bir parti görünümü kazandırılmaktadır. Buna düzenin partilerinin halk nezdinde meşru, güçlü ve güvenilir bir alternatif teşkil etmemesi eklendiğinde AKP'nin seçenezsiz olduğu sorgulanmaksızın kabul edilmiş olmaktadır.¹⁷

Böyle bir siyasal ortamda Başbakan Erdoğan 2009 Aralık ayında Davos toplantısında Gazze konulu panelde konuşmacı İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'i sert bir dille eleştirdi ve paneli terk etti. Erdoğan'ı sabaha karşı İstanbul'a dönüşünde binlerce kişilik coşkulu bir kalabalık karşıladı. Türk ve Filistin bayrakları taşıyan kalabalık sabah 02.30 civarındaki gösteride "Türkiye seninle gurur duyuyor" ve "Kahrolsun İsrail" sloganları attı. Başbakan Erdoğan ise Davos'ta dik durduğunu belirterek "Birileri ne der diye siyaset yapmayacağız" açıklaması yaptı. Havaalanına ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla aynı gece Atatürk Havalimanı'na yapılan metro seferleri saat 03.00'e kadar

¹⁷ Fatih Yaşlı, "Yedi Yılın Ardından AKP İktidarına Bakmak", <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/fatih-yasli/yedi-yilin-ardindan-akp-iktidarina-bakmak-20526> (17.11.2009).

uzatıldı. Erdoğan Davos toplantısında katıldığı panelde moderatörden İngilizce “one minute” diyerek bir dakikalık söz istemiş, konuşmasının geri kalanını Türkçe “Sayın Peres benden yaşlısın. Sesin çok yüksek çıkıyor” diyerek sürdürmüş, Peres’in suçluluk psikolojisi içinde olduğu için yüksek sesle konuştuğunu savunmuştur. Bu tür toplantılarda hâkim olan diplomatik eğilimlerin aksine Erdoğan, “Benim sesim bu kadar yüksek çıkmayacak. Bunu da böyle bilesin. Öldürmeye gelince, siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz” demiş ve “plajlardaki çocukları nasıl öldürdüğünüzü, nasıl vurduğunuzu çok iyi biliyorum” diye devam etmiştir. Başbakan Erdoğan, geçmişte kendisiyle konuşan İsrail başbakanlarının tank üzerinde Filistin topraklarına girmekten duydukları mutluluğu anlattıklarını ve istenirse isimlerini de verebileceğini belirtmiştir. Erdoğan, Peres’in sözlerini alkışlayanları ima ederek “Şu zulme alkış tutanları da ayrıca kınıyorum. Çünkü bu çocukları öldürenleri, bu insanları öldürenleri kalkıp da alkışlamak, öyle zannediyorum ki o da ayrı bir insanlık suçudur” demiştir. Bir dakikalık sürenin bitiminde moderatörün konuşmasını kesmesi için sürekli uyardığı Erdoğan, “Benim için de bundan böyle Davos bitmiştir. Daha Davos’a gelmem, bunu böyle bilesiniz. Siz konuşmuyorsunuz. Yirmibeş dakika konuştu, oniki dakika konuşuruyorsunuz. Olmaz” diyerek salonu terk etmiştir.

Başbakan Erdoğan daha sonra düzenlenen basın toplantısında Peres’in kendisini hayrete düşürecek ve cumhurbaşkanlığı adabına yaraşmayacak şekilde, buyurgan bir tavırla konuştuğunu dile getirmiştir. “Ben bazı emekli diplomatların anladığı dilden konuşmam” diyen Erdoğan “Monşerlerin âdetini pek bilmem, bilmek de istemem. Sadece Türkiye Cumhuriyeti’nin onurunu korumakla A’dan Z’ye mükellef olduğumu bilirim. Yapmam gerekeni yaptım, yapmaya da devam edeceğim. Akif diyor ya: ‘Yumuşak başlıysam kim dedi uysal koyunum’ Bazı sataşmaların cevabını bulması lazım. Bizim milletimize sünepelik yakışmaz.” Erdoğan basın açıklamasında milletin beklentileri doğrultusunda hareket ettiğini, ülkenin itibarını koruduğunu söylemiş, İsrail Cumhurbaşkanı Peres’in kendisini olaydan sonra arayarak Türkiye’ye ve kendisine duyduğu saygıyı ifade ettiğini anlatmıştır. Peres bu konuşmada olaydan dolayı üzüntü duyduğunu, salonda sesi duyulmadığı için sesini yükselttiğini belirtmiştir. Dünya Ekonomik Forumu Başkanı Klaus Schwab ile birlikte düzenlediği basın toplantısında Erdoğan, tepkisinin panelin sonlarında ikinci tekil şahısla hitap ettiği Peres’e değil, süre paylaşımı konusunda objektif olmadığını belirttiği panelin moderatörü, Washington Post yazarı David Ignatius’a yönelik olduğunu ima etmiştir. “Benim için Davos bitmiştir” sözlerinin hatırlatılması üzerine

ise gelecek toplantılara katılıp katılmamayı değerlendireceğini söylemiştir. Davos çıkışının ardından Yeni-Osmanlı'nın temsilcisi olarak görülen Başbakan 2 Mart 2009'da Kadıköy'de düzenlenen Zincirlikuyu-Söğütluçeşme metrobüs hattı açılışında "Son Osmanlı Padişahı: 1.Recep Tayyip Erdoğan" pankartları ile karşılandı. Özellikle ekonomik krize ve seçim öncesine denk gelen bir iç siyasal ortamda Erdoğan'ın Davos toplantısında yaptığı çıkış ile İsrail Devleti'nin Gazze'ye yönelik saldırgan siyasetini benimsemeyen Türkiye imajı kamuoyunda genel bir onaylama ile karşılandı.

2008 yılı Aralık sonlarında ve 2009 başlarında İsrail askeri güçleri Filistin topraklarına ve Gazze'ye saldırdığında İsrail siyasetine karşı dünya çapında bir tepki oluşmuştu. Filistinli sivillerin yaşamını kaybettiği, evlerin, okul ve hastanelerin yıkıldığı saldırı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye kamuoyunda da tepkiyle karşılandı. Çeşitli kesimler tepkilerini dile getirdiler ve farklı illerde saldırıya karşı mitingler, insan zincirleri, insanlık nöbetleri ve basın açıklamaları düzenlendi. Bu tepki eylemleri çok çeşitli kesimler tarafından ve farklı içeriklerde yapıldı. Üniversite öğrencilerinin Filistin halkına selam yollanan eylemlerinden yazar ve sanatçılara, meslek örgütleri ve siyasi parti temsilcilerine kadar birçok toplumsal grup tarafından protesto eylemleri yapıldı. Aynı dönemde İstanbul'un çeşitli semtlerine dağılmış eylemler ile Van'dan Eskişehir'e, Iğdır'dan Mardin'e çeşitli illerde, Cuma namazı çıkışlarında geniş katılımlı protesto eylemleri düzenlendi. Basketbolda Türk Telekom ile İsrail'in Bnei Hasharon takımları arasında oynanması gereken maç, taraftarların İsrail'in Gazze'yi işgalini protestosu nedeniyle tatil edildi. Taraftarlar, ısınan İsraili basketbolculara ayakkabı fırlattı.¹⁸

İsrail'in Gazze'de uyguladığı saldırı siyasetinin kamuoyunda geniş kesimlerde tepki gördüğü bir ortamda Başbakan Erdoğan'ın Davos toplantısı sırasında planlı biçimde yaptığı çıkış AKP'nin kriz koşullarında yitirmekte olduğu itibarını seçim öncesi bir dönemde toparlamak amacı gütmüştür. Bu söylemin vitrine dönük olduğu, aslında devletin resmi yetkililerinin İsrail ile ilişkileri sürdürmeye devam ettiği, askeri ve sivil alanda ikili işbirliği anlaşmalarının ve İsrail Hava Kuvvetleri'ne bağlı subayların Konya'da hava üssünde eğitim faaliyetlerinin devam ettiği bilinmektedir. Önceden kurulmuş ilişkiler devam etse ve Erdoğan'ın Davos çıkışı İsrail üst düzey yetkililerince kamuoyu önünde fazla önemsenmemiş görünse de aslında İsrail'de Türkiye'nin Filistin alanında ve Hamas'ın

---

¹⁸ "Telekom-Hasharon maçı tatil edildi", <http://www.ntvmsnbc.com/id/24934323> (13 Temmuz 2010).

meşrulaştırılmasına yönelik aktif bir tutum içinde olması kaygı yaratmaktadır.¹⁹

Uluslararası ilişkiler ve Türkiye'nin dış siyasi gündemi açısından konunun bir diğer önemli yanı, Türkiye'ye bölgede biçilen rolde ABD'de açılmakta olan Obama başkanlığı döneminde gerçekleşen değişimin ilk işaretlerinin bu olayda görülür hale gelmiş olmasıdır. Türkiye'de Davos şovuyla taçlandırılan "İsrail karşıtlığı" ABD'ye çok uzun bir süredir ilk kez Arap halkları arasında bu kadar geniş kabul gören bir "aracı" kazandırmıştır. Çünkü bilindiği gibi Araplar arasında İsrail karşıtlığı ABD karşıtlığından bile daha derindir. Ancak bu popüler eğilimin siyasi temsilcisi uzun yıllardır Ortadoğu siyasetinde mevcut değildi. Mısır ve Suriye'deki mevcut iktidarlar böyle bir karşı koyuşa önderlik edecek güce ve görüşe sahip değildir. Böyle bir konumu sürdüren Hamas ve Hizbullah gibi İslamcı direniş hareketleri ise ilginç bir konum sergilemektedir. Hamas tarihsel kökeni itibarıyla solda konumlanan FKÖ'ye karşı İsrail desteğini almış, bu konumuyla aslında 'terbiye edilmiş' ve bir yanıyla da köşeye sıkıştırılmış durumdadır.

Davos'ta neden böyle bir çıkış yapıldı diye sorulacak olunursa, şu olasılıklara değinilmesi gerekir: İlk Türkiye'nin Yeni-Osmanlıcı dış siyasetinde bölgede Araplar nezdinde kötü olan sicilini düzeltmek önemli bir yer tutuyor. Erdoğan'ın ağzından çıkan iki sözcük son yıllarda ekilen dostluk tohumlarının yeşermesini sağlarken Siyonizmin hoyratlığı karşısında kendilerini büyük ölçüde yalnız hisseden Arap halkları Erdoğan'ın şahsında bir can simidi buldular. Şov bu anlamda işe yaradı, Türkiye'yi İsrail devletiyle ilişkilerinde kopma yaşamaksızın Ortadoğu'da istediği yere girebilen, istediği manevraları yapan bir aktör olmaya daha çok yakınlaştırdı. İkinci olarak ABD'nin Ortadoğu siyasetine İsrail dışında destek olacak başka güçler bulma arayışından söz etmemiz gerekir. Arap dünyasında işbaşında bulunan işbirlikçi hükümetlerin halk kitlelerinin gözünde saygınlıkları kalmamış durumdadır. ABD ve İsrail'le arası iyi olan siyasi hareketler etkisini yitirmekte, İran ve ABD karşıtı hareketlere alan açılmaktadır. Bu koşullarda bir aktör daha devreye girecekse, AKP iktidarı döneminde Türkiye böyle bir role en güçlü aday olarak görülmüştür. Ama Türkiye aynı zamanda çok eskiden beri ve yakınlarda İsrail'le stratejik anlaşmalar imzaladıktan sonra Arap dünyasında kuşkuyla yaklaşılan bir ülke konumundadır. Dolayısıyla böyle bir ortamda kahramanlara ve kahramanlıklara gereksinim duyulmuştur. Küçük

---

¹⁹ Stephen J.Flanagan-Samuel J.Brannen, "Implications for US-Turkey Relations", *Turkey's Evolving Dynamics: Strategic Choices for US-Turkey Relations*, CSIS, Mart 2009, s. 90.

jestler, gerçeklerin üzerini örtüvermekte, çabuk unutturmaktadır. Türkiye, dış siyasette bu jestle ana siyasi çizgisini değiştirmeden Ortadoğu'nun en saygın ülkesi haline gelivermiştir.

Bu dönemde tartışılanlar arasında Davos'un yarattığı ruh hali'nin milliyetçi ve anti-Semit olarak nitelemenin doğru olup olmayacağı meselesi vardır. Bu tepkilerin 'yaratılmış' mı, yoksa hâlihazırda var olan bir İsrail karşıtlığının ifadesi mi olduğu da tartışılan konular arasındadır. Bu tavrın açığa çıkardığı milliyetçi, ırkçı, yabancı düşmanı tepkiler Türkiye'de yaşayan farklı dinlere mensup insanlar üzerinde bir basınç oluşturmuştur. Davos şovunun yarattığı milliyetçi ve anti-Semitist ruh haline bir örnek olarak Kayseri'de Türk Eğitim-Sen üyelerinin 'Hitler'in ruhu için helva dağıtma' eylemi verilebilir.²⁰ Böyle örneklerin dışında da AKP iktidarı döneminde geniş kamuoyunda farklı dine ve etnik gruba mensup vatandaşlara karşı milliyetçi ve dışlayıcı düşünceler yaygınlık kazanmıştır. AKP'nin bünyesinde iç içe geçmiş bir dizi ideolojik ögenin kendine bir yer bulabilmesi gibi Davos tepkisi de milliyetçi, Osmanlıcı, ümmetçi, İslamcı, anti-Siyonist vs. birçok bileşeni aynı anda harekete geçirebilmiştir. Başarısı burada yatmaktadır.

Tayyip Erdoğan'ın Davos toplantısındaki siyasal çıkışı Türkiye kamuoyunda çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Genel olarak İsrail devletinin işgal altındaki bölgelerde ve Gazze'de uyguladığı şiddete yönelik tepki gösterilmesi haklı kabul edilmiştir. Ayrıca panel sırasında hem moderatörün hem de Peres'in söz kesen ve yüksek sesle konuşan tavırları Erdoğan'ın tavrını haklı kılacak niteliktedir. Ancak bu tavrın ilkesel bir şiddet karşıtlığı ya da barış taraftarlığı nedeniyle değil, oy kazanma kaygısı ve Gazze yüzünden güçlenen İslamcı eğilimleri kapsama çabası yansıttığı gerekçesiyle çekinceler de ortaya konulmuştur. AKP siyasetindeki ilkesizliği, söylemle uyuşmayan uygulamaları vurgulayan yazılar çeşitli basın organlarında yer almıştır. Bir örnek vermek gerekirse, gazeteci Hasan Cemal bir yazısında Başbakan'a Sudan ve Darfur için aynı duyarlılığın gösterilip gösterilmeyeceğini sormuştur.²¹ Bu tavrın ardında çok katmanlı bazı reel politik hesapların yattığı ileri sürülmüş, basında yer alan bazı yazılarda AKP'nin samimiyetinden duyulan şüphe dile getirilmiştir. Bu tavır alışı bölgedeki her ihtilaftan kendine pay çıkarmaya çalışan, "biz de buraların patronu sayılırız" diyen büyük olma özlemlili Yeni-Osmanlıcı siyasetin somut emareleri görülmektedir. Bu tavrıda haklı

---

²⁰ "Türk Eğitim-Sen Hitler'in Ruhuna Helva Dağıttı", Akşam Gazetesi (16.02.2009). <http://www.tumgazeteler.com/?a=4691041> (13 Temmuz 2010)

²¹ Hasan Cemal, "Gazze'ye 'one minute' var da, Darfur'a yok mu?..", *Milliyet* (6 Mart 2009).

olarak “kabadayılaşan toplumun nabzına şerbet verecek, hayli sığ, sağ ve kaba bir söylem”²² saptanmıştır. Birçok yazar Davos’ta tanık olunan şovun, Yeni-Osmanlı’nın Büyük Ortadoğu Projesi’ne girişi için düzenlendiği düşüncesinde ortaklaşmıştır.

Diğer yandan bu tür bir açılım hükümet temsilcileri tarafından daha farklı yorumlanmıştır. AKP Çankırı Milletvekili, TBMM Dışişleri Komisyonu Sözcüsü ve Dış İlişkiler Başkan Yardımcısı Suat Kınıklıoğlu Anadolu Ajansına yaptığı açıklamada Türkiye’nin artık NATO’nun Güneydoğu kanadını savunan bir üçüncü dünya ülkesi olmaktan çıktığını, Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya, Ortadoğu ve Akdeniz bölgelerinin kesiştiği merkezi bir ülke konumuna geldiğini, Türkiye tarihsel geçmişinin yanı sıra, siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileriyle bu bölgede etkinliği olan bir ülke haline geldiğini dile getirmiştir. Türkiye’nin çevresiyle yeniden bütünleşmekte olduğuna dikkat çeken Kınıklıoğlu’na ya da AKP dış siyaset çizgisine göre Türkiye bu tür davranışlarıyla tam anlamıyla Soğuk Savaş’tan da önce, zaten yüzyıllarca var olduğu bölgeye geri dönmektedir. Bu yaklaşımda Batıya rağmen veya Batıya alternatif bir bakış açısı, bir tavır alış görülmemektedir. Aksine bu yaklaşımın Türkiye’nin Batıdaki stratejik değerini artıran boyutu vurgulanmaktadır. Sözcüye göre çevresindeki sorunları çözebilen bir Türkiye hem güvenilirliği daha da artmış bir AB adayı hem de ABD ile ilişkileri daha iyi ve uyumlu bir ülke haline gelmektedir. Kınıklıoğlu’nun açıklamasında önemli bir nokta daha dikkat çekmektedir: Türkiye’nin eskisi kadar Batılı müttefikleriyle her konuda anlaşmak durumunda olmadığını kaydedilmektedir. Türkiye’nin bölgeye yönelik açılımları vurgulanırken İsrail-Filistin sorunundan örnek verilen açıklamada Türkiye’nin 2002’den beri uyguladığı dış siyaset kararlarının yerinde olduğu belirtilirken, “ABD, inşallah İsrail-Filistin sorununda Başbakanımızın getirdiği noktayı anlar ve daha orta bir noktaya gelir” denilmektedir. Bu açılımın ve sunuluşunun temelinde Türkiye’yi merkeze yerleştiren bir bakış açısı olduğunun görülmesi gerekmektedir. Kınıklıoğlu’nun açıklamasında eski yıllarda bu tür bir çıkışın böyle ses getirmeyeceği, çünkü Türkiye’nin sözlerinin arkasında durabilen, askeri, siyasi ve iktisadi gücü olan, bölgede sözü dinlenen bir bölge ülkesi ve bir merkez ülke haline geldiği vurgulanmaktadır. Türkiye artık uluslararası kamuoyu tarafından ilgiyle takip edilmekte, Ankara’nın önemli uluslararası konulara ilişkin görüşleri, hassasiyetleri ve tasavvurları hiç olmadığı kadar dikkate alınmaktadır.

---

²² Yetivart Danzikyan, “Davos Çıkışı: Açılım mı, Racon mu?”, *Agos* (6.Şubat 2009).

Gelişmeler öyle gösteriyor ki AKP Hükümetleri döneminde Türkiye dış siyasetinde Yeni-Osmanlıcılığın, içeride Davos fatihi Başbakanı karşılayan grubun ya da Kadıköy’de metrobüs açılışında “Son Osmanlı Padişahı” pankartı açanların taşkınlığından öte değişimler yaşanmaktadır. Bu dış siyaset hattının iç siyasette muhafazakâr ve milliyetçi, mevcut polis devletini başka bir kadroyla yenilemekte olan, dincileşen faşizan ve genel olarak sağcı diye tarif edebileceğimiz bir karşılığı bulunmaktadır. Dış siyasette AKP’nin 2002 yılından bu yana uygulamaya çalıştığı ve giderek ustalaştığı siyaset tarzı yalnızca kendi tercihleri ve siyaset repertuarlarıyla açıklanamayacak yönler içermektedir. AKP üstünde ilerlediği ve yararlandığı bu zemini ABD’nin dünyaya ve bölgeye ilişkin yönelimlerine ve Obama’ya borçludur. Başkan Obama döneminde ABD yönetimi kendi başına çıkmaza gireceği birçok ülkede ve alanda bir kez de Davutoğlu tezlerine kulak kabartarak kendi açısından olanaklarını geliştirmeye çalışmaktadır. Obama yönetimi arada geçen zaman içinde AKP Hükümeti yetkilileriyle yaptığı görüşmelerde kimi görüş ayrılıklarına ve nüanslara karşın Türkiye ile yakınlığı korumaya özen göstermektedir. Başka bir tercih olup olmadığı tartışılabilir, ancak AKP dış siyasette arkasına aldığı bu dalga ile krizlere karşın ileri doğru atılmaktadır. Dikkat edilecek olursa AB kaynaklı reform çabaları son yıllarda ekonomik krizin de dolaylı etkisiyle rafa kalkmış, Türkiye kamuoyunda AB karşıtlığı yükselmiş durumdadır.²³ İç siyasette etkin bir muhalefetin mevcut olmadığı, Tekel işçileri eyleminde görüldüğü gibi, olanlara da eskisi gibi kaba kuvvet / zor kullanma yolunun açık olduğu, Ergenekon davasının tozu dumana kattığı bir ortamda dış siyasette sahne ile sahne arkasını ayırt etmek zorlaşmıştır. AKP Yeni-Osmanlıcı açılımı ABD desteğini arayarak, her adımda arkasına almaya çalışarak yürütmektedir. Bu destek Türkiye siyasetinde sadece AKP için değil, tüm sağ iktidarlar, düzen partileri için önemli olagelmıştır.

The Economist dergisinde yer alan Türkiye dış siyasetiyle ilgili bir değerlendirmede Erdoğan’ın Davos’ta yaptığı çıkış, ‘diplomatik olmayan bir fevranın diplomatik faydalar getirmesi’ biçiminde ifade edilmiştir. Dergiye göre bu tavır, Türkiye ile Obama yönetimi arasındaki ilişkiye zarar vermemiş görünmektedir. Tersine, Erdoğan’ın İslam dünyasındaki popülaritesi, Müslümanlara seslenmek

---

²³ “Turkey in the EU: What the Public Thinks”, <http://www.euractiv.com/en/priorities/turkey-eu-public-thinks/article-171187> (20 Ağustos 2009).

isteyen ABD için faydalı olabilir.²⁴ Gerçekten de bu çıkış sonrasında Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir 'altın çağın' yaşandığı üst düzey yetkililer tarafından dile getirilmiştir. Türkiye'de ve Ortadoğu bölgesinde geniş bir kesim Davos çıkışını değerlendirirken "iyi yaptı" diye düşünmüş olsa da mantıklı ve bilimsel olan "niye yaptı" diye sormaktır. Bu konuda verilebilecek yanıtlar arasında bir tanesi önem taşımaktadır. Batı basınında daha önce iç siyasetle ilişkili olarak "Erdoğan'ın en değerli aktif varlığı muhalefetidir." düşüncesi dile getirilmiştir.²⁵ Bu düşünceye bir de Türkiye halkının ezilmiş ve başı eğik gezmekten bıkmış olması, mazlumun, ezilenlerin başkaldırma isteğini de eklemek gerekmektedir. Erdoğan önemli bir kriz döneminde ekonomik gücü giderek gerileyen, işsiz kalan, demokratik siyasete katılım kanalları giderek kapanan halkın, mazlumun isyanına tercüman olmuştur. Bu çıkışın ve kullanılan ifadenin iç siyaset açısından böyle simgesel bir önemi vardır. Buradaki bir önemli sorun da uzun süredir iktidarda olan AKP'nin halkın şikâyetlerinden büyük ölçüde sorumlu olmasında yatmaktadır.

Başbakan Erdoğan'ın Davos çıkışı bir açılım göstergesi, hatta şov olarak değerlendirilebilir. Ancak bu ve böyle çıkışların Türk dış siyasetini ve bir bütün olarak Türkiye'yi daha etkin ve onurlu hale getirmediği söylenebilir. Çünkü ne kadar genişletilmeye uğraşılırsa uğraşılınsın, hareket alanı giderek daralan, etkinliği giderek azalan bir ülke söz konusudur. Türkiye'yi ABD sularına demir atmış bir ülke olarak değerlendiren yorumlara göre, Türkiye bu demir halatının izin verdiği hareket alanına sahip; bu alan daha dar ya da daha geniş olabilmektedir. "Kendi çapında böyle oynamasına izin verilen bir Türkiye'nin, belirli bir dönem için de olsa, ABD çıkarlarına ve siyasetine daha çok yönlü, üstelik daha "örtülü" hizmetler vermesi de mümkün olabilir."²⁶ Çulhaoğlu'na göre ABD, Türkiye'nin bölgedeki işlevinin, belirli bir serbesti ve "oynama alanı" tanındığında kendisi açısından nasıl daha yararlı hale getirilebileceğini test etme niyetindedir. Burada ne ABD'ye "rest çekme", ne de İsrail'le ipleri koparma söz konusudur. Esasen, tarafların tümü için Davos çıkışını izleyen yumuşatıcı açıklamalar da durumun ne olduğunu açıkça ortaya

---

²⁴ "Testy Erdogan: Claims that Turkey is drifting away from the West seem exaggerated", *The Economist* (3 Aralık 2009),

http://www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?story_id=15019880

²⁵ "Turkey's Politics: No Contest – The Turkish Prime Minister's Biggest Asset is his Opposition", *The Economist*, (11 Aralık 2008),

<http://www.economist.com/node/12780859>

²⁶ Metin Çulhaoğlu, "Bu Geminin İçinde Olmayın", *sol.org.tr*, (13 Eylül 2008) <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/metin-culhao glu/bu-geminin-icinde-olmayin-metin-culhao glu-1133> (24 Eylül 2008).

koymaktadır. Afganistan’da asker bulunduran, Lübnan’a asker gönderen, bölgede kendinden beklenen tüm misyonlarda görev almayı sürdüren ve Kuzey Irak’la ilişkileri yumuşatan, sınırı ticari olarak yok sayan Türkiye’ye, daha doğrusu AKP’ye “dene bakalım, bir görelim, sonuçlarını değerlendirelim” denmiştir.

Soru şudur: dünya koşulları ve dengeleri de değiştiğine göre, dış siyasette benimsenen bu konum 1950’lerdeki kör gözüm parmağına ABD’cilik ve NATO’culuktan daha işlevli olmaz mı? Hele bir de AB üyeliği tam tamına çıkmaza girerse Türkiye’yi hem avutup hem de cepte tutmanın iyi bir yolu sayılmaz mı? Aslında ABD ve diğer batılı ülkeler her zaman temas ve diplomasi yüzeylerini geniş tutma taktiği izlemiştir. Ancak yine de istenirse, büyük patronun bizzat teması mümkün olmayan düşmanlarının önüne aracı kimliğiyle çıkılabilir; ABD’nin doğrudan dâhil olamayacağı kimi düzenlemelere Truva atı olarak girilebilir, ABD ile arası kötü olan ülkelerde yatıştırıcı olarak kullanılabilir ve her tür taşeronluk seve seve üstlenilebilir. Bazen önü açılan, bazen ayağının altındaki zeminin yok edildiği bir kaygan zeminden söz konusudur. Türkiye’nin bir alt-emperyal rol oynamaya hevesli olduğu bu yazı çerçevesinde tartışılmıştır. Bu rol bile kendi gündemine sahip olmayı gerektirir. Türkiye’nin genel olarak bölgede açılan gündemlerin peşinde koştuğu görülmektedir. 2010 Mayıs ayında yaşanan, Gazze’ye insani yardım götürülen gemilere İsrail saldırısı sonucu ortaya çıkan krizde de görüldüğü gibi gündem yaratma girişimleri de daha sonrasında İsrail ve ABD ile bozulan ilişkileri toparlamak üzere artırılan gizli/açık diplomatik girişimler ile anılır hale gelmiştir.

AKP’nin dış siyasette arayışı ülkeyi derin sularda yüzdürmek, hareket alanını ve yeteneğini genişletmek olabilir. Ancak hareket alanı bir ölçüde genişlemiş olsa da, kurulu ilişkilerin niteliği değişmemektedir. Türkiye hâlâ dünya emperyalist merkezleriyle bir bağımlılık ilişkisi içindedir. AB tam üyelik çalışmalarının/çabalarının geri düştüğü, Türkiye halkının AB üyeliği konusuna eskisi kadar sıcak bakmadığı gerçeği, Türkiye’nin giderek daha fazla bölgede ve uluslararası siyasette ABD siyasetine yanaşması/onun bir bölgesel/küresel uygulayıcısı rolünü uygun görmesi önem taşımaktadır. Erdoğan Davos çıkışı ile ne ABD’ye rest çekmek ne de İsrail’le ipleri koparmak istiyordu. Yalnızca kendine bölgede daha geniş bir hareket alanı, oyun alanı yaratmayı amaçladığı düşünülebilir.

Dünya çapında siyaset yürüten büyük güçler her zaman alternatif içeren ve değişken siyaset izlemeyi tercih eder. Böylece hareket ve manevra alanı genişler. ABD’nin de dünya çapında ve Ortadoğu bölgesinde yürütmekte olduğu aktif siyasetin birçok nüansı ve eklem

yeri mevcuttur. Dolayısıyla bölgedeki tüm aktörler için alternatifsiz tek bir rol düşünülemez. Aynı esneklik ihtiyacı Türkiye için de vardır. Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde izlediği Batı Bloku'nun lider ülkesini kayıtsız şartsız izleme ve taklit etme, hatta kraldan çok kralcılık yapma siyasetini bugün tekrar etme durumunda olmayabilir. Türkiye için de nihayetinde çok farklı olmasa da farklılıklar içeren siyasi hatlar izleme, taktik adımlar atma şansı mevcuttur. Burada genel hatları çizilmiş, kabul edilebilirlik sınırları içinde kullanılabilir bir inisiyatif alanı mevcuttur. AKP iktidarı ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu bu şansı kullanmaya çalışmaktadır. Ancak bunun yapılabilmesi için kamuoyunun genelinde yaygın olarak bulunabilecek ya da kolayca hatırlanacak eskiden beri mevcut ideolojik motifler veri kabul edilerek geleneksel ana akım medyanın burjuva siyasi temsilcilerinin, kanaat önderlerinin, liberal kamuoyunun yeniden şekillendirilmesi ya da ikna edilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. “Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti” olmanın bir bedeli olacağı açıktır. Bütün bunlar, iç siyasette yeniden yoğunlaşmış, her yere sürüklenebilen bir kamuoyu gerektirmektedir. Halk kitlelerinden söz ederken, şekilsiz ve örgütsüz hale gelmiş, siyasetten geri çekilmiş, yoksul ve işsiz, hakları konusunda burnu sürtmüş, kent merkezlerinden dışlanmış kitleler söz konusudur. AKP ve yarattığı siyaset ortamı ülke halkını sadaka bağımlısı, cemaatleşmiş bir “çokluk” haline getirmektedir. Öyle ki birbirine görece duyarsızlaşmış, aralarına yalnızca coğrafi değil, kapatılması giderek güçleşen ideolojik mesafeler girmiş, milliyetçi hisleri güçlenmiş, düşmanlıkları bilenmiş bir ülke halkı yaratılmıştır. Dinsel referanslarla düşünmeye ve konuşmaya daha yatkın, kültürel alanda İslami motiflerin öne çıktığı, Osmanlı devleti döneminin toplumsal hafızada bir “devrisaadet” olarak yeniden kurulduğu, bakanlıkların, üst düzey siyaset erbabının, Dışişleri görevlilerinin giderek daha fazla İslamcı kadrolardan oluştuğu bir Türkiye ortaya çıkmaktadır. Ama daha da önemlisi piyasa ilişkilerinin bizzat içinde siyasi kadrolarla, küresel piyasalara, küresel ekonominin açmazlarına daha bağımlı bir ülkede yaratılıyor.

The Economist dergisinde yayınlanan “Atalarının Rüyaları” başlıklı yazıda dile getirildiği gibi Avrupa ve Amerika'nın kritik sorusu Türkiye'nin yüzünü Batıdan çevirip çevirmeyeceği olabilir. Ama bu yoruma eşlik eden çirkin karikatürde gayet oryantalist bir biçimde resmedildiği gibi, Türkiye'nin dış siyasette başka işlerle, büyük hedeflerle uğraştığı, her tarakta bezi olduğu, bu arada Batıya

ilişkin kartı da elinde tutmayı sürdürmek istediği görülmektedir.²⁷ Yorum yazısında Türkiye'nin zeki ve kurnaz Dışişleri Bakanı diye nitelenen Davutoğlu ısrarla belirtiyor: “insanlar öykünün sadece bir tarafını görüyorlar.” Oysaki Davutoğlu'na göre Türkiye'nin İran İslam cumhuriyeti ile dostluğu, Batı'nın işine yarar. Türkiye Davutoğlu gibi becerikli bir Dışişleri Bakanı aracılığıyla Doğu'da Batı, Batı'da da Doğu kartını oynamaya gayret etmektedir. Bu davranış biçimi dergideki yorumda tam olarak “iki taraflı oynamak” (it can play both ways) diye anlatılmaktadır. Hillary Clinton'ın deyişiyle Türkiye aynı anda İsrail, Arap dünyası, İslam dünyası ve Avrupa ile yakın ilişkiler içinde ve bu şekilde bir küresel güç olmaya çalışmaktadır. Hatta Obama'nın başkan olmasının ardından ilk dış ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirmiş olmasına bu çerçevede bir anlam verilmektedir. Davutoğlu'nun gerçekçi dış siyaseti gurur ve özgüvenle birleştirmesi, bunu yaparken de bir Müslüman ahlakçı olması *The Economist* için Davutoğlu'nu Türkiye Cumhuriyeti'nin en etkili Dışişleri Bakanı koltuğuna oturtuyor, ama bir yandan eleştirmek ve hafifsemek kaydıyla.

SONUÇ

Teorik hazırlıkları daha öncelere uzanan ve Şubat 2009'da ilan edilen Kürt açılımının gözle görülen başarısızlığı devam ederken Haziran 2010'da yaşanan Gazze'ye yardım gemileri krizi AKP Hükümetinin dış ilişkilerinde değerlendirilmesi gereken bir döneme işaret ediyor. Buradan geriye gidecek olursak AKP açısından 2002 seçimlerinin üstünden bir yıl geçmeden yaşanan ve bir yol kazası ya da Yeni-Osmanlıcılığın ilk tezahürü olarak da değerlendirilen, Irak'a asker gönderilmesini içeren ve TBMM'de reddedilen 1 Mart 2003 tezkere krizi önemli bir köşe taşı oluşturuyor. Bunu takip eden süreçte AKP, ABD ile ilişkilerini yeniden düzeltmeyi hedefledi. Bu ekonomik, ideolojik ve dış siyaset boyutları olan bir süreçti. IMF siyaseti, kamu işletmelerinin özelleştirilmesinde yabancı şirketlerin öncelikli bir konuma sahip hale gelmesi, AB'nin kurtarıcı ve demokratikleştirici rolünü öne çıkartan ve aslında projeci bir batıcılık, Ortadoğu'da BOP projesinin eşbaşkanlığı ile simgelenen Amerikancılık bu çerçevede değerlendirilebilir. Yeni-Osmanlıcılık bu restorasyon çabalarını takiben ortaya çıkmıştır. AKP batıyla çok boyutlu bir uyumu tesis ettiği ölçüde bölgesinde geleneksel Türk dış

---

²⁷ Bu çizimdeki bıyıklı doğulu tipinde klasikleşmiş Türk tipi AB, İsrail, Arap dünyası, ABD ve Türk dünyası toplarını çevirerek hokkabazlık yapmakta. *The Economist*, “Turkish foreign policy: Dreams from their fathers” (23 Temmuz 2009), http://www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?story_id=14098427

siyasetinin çerçevesi dışına da yönelmiştir. Türkiye'nin bölgede ayrı ve gerektiğinde Batıyla karşı karşıya gelmeyi göze alan bir aktör olması, derinlikli bir Batıcılık zeminine oturmaktadır. AKP ulus devlet modelinden sistem içi özerkliğe, Osmanlıcı açılım ile bölgede bağımsız, bu anlamda geçmişe oranla daha itibarlı görünümü bir batı taşeronluğuna, 2007–2008 yıllarında yapılan analizlere göre daha İslamcı ve daha milliyetçi bir Türkiye görünümüne ulaşmıştır. 2009 yılında yapılan bir analize göre Türkiye ABD çıkarlarının geniş bir bölgede ilerlemesinde merkezi bir rol oynamaya devam ediyordu. Ama yakın zamanda Irak savaşı ve sonrası döneme dair farklı bakış açılarından kaynaklanan güvensizlik ve şüphe, Washington'un Türkiye'nin uzun dönemli hedefleri konusunda gecikmeler yaşıyor olması stratejik ortaklığı ve karmaşık işbirliğini belirsiz hale getirdi.²⁸ Bu rapora göre ABD-Türkiye ilişkileri açısından en acil sorun başlıkları Ermeni soykırım meselesi ile İsrail-Türkiye ilişkileri olarak görülüyordu. Bu rapora göre geçtiğimiz iki on yılın ilişkileri inişli çıkışlıydı ve Avrupa'nın Türkiye'ye sınırlı bir bağlılık göstermesi, Türkiye'yi otomatik olarak ABD'ye yakınlaştırmadı.

Türk dış siyasetini anlayabilmek açısından Türkiye'de sınıfları, uluslararası sistemi ve emperyalizmin dinamiklerini içeren bir yaklaşım gerekmektedir. Liberal-muhafazakâr çerçeve kendi ideolojik söyleminin öğelerini topluma yayma, meşrulaştırma ve destek kazanma mekanizmalarını, bunu oluşturan klasik, geleneksel öğeleri ustaca kullanma yöntemleri aramaktadır. Bu yolda toplumda yaygın anti-Siyonist hatta anti-Semitist duyguları güçlendirecek bir söylem kullanmaktadır. Diğer yandan asker partisi Ergenekon ve yolsuzluk davaları ile ne denli yerden yere vuruluyor olsa da AKP Hükümeti yürütmeyi güçlendirmekte, milliyetçi ve orducu, polisiye ve askeri yöntemlerden yana, faşizan, muhafazakâr özelliklerini korumakta, bunları farklı/süreğen biçimlerde yeniden ve yeniden üretmektedir.

The Economist dergisinde Erdoğan liderliğindeki AKP'nin Batı'dan uzaklaşmadığını ileri süren bir yorum yer aldı. Bu yorumda “muhalefette bulunan askerleri neden Afganistan'a göndermemeli ki?” denilerek hafif ve alaycı bir ifade kullanılıyordu. İsrail ile daha sonraki günlerde yaşanan büyükelçi krizi de aslında İsrail iç siyasetinin bir dalgalanması olarak yorumlandı. Ancak yaşanan tüm dalgalanma ve kriz/açılım gelgitlerinde değerlendirme dışı kalan önemli bir sorun var. Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu Washington'da “*Bize kimse görev veremez. Biz, tarihi olarak*

---

²⁸ Flanagan-Brannen, *age*, s.81.

üstlendiğimiz rolü yerine getiririz” diyordu.²⁹ Bu sözler ülkemizde yaşayan sıradan insanlar tarafından “keşke böyle olsaydı” diye yorumlanabilir. Meselelere sadece dış siyaset açısından değil, daha bütünlüklü ve daha eleştirel bakanlar, tarihi olarak üstlendiğimiz rolün ne olduğunu tartışabilir. Hatta insani tüm değerlerin ayaklar altına alındığı, bireysel ve toplumsal ümitlerin geri çekildiği krizli bir dönemde haklı olarak bir tür “onur” duygusunun ve “bağımsız hareket etme yeteneği”nin geniş halk kitleleri gözünde büyük değer taşıdığı ileri sürülebilir. Ancak ne yazık ki bunların bir önemi yok. Çünkü Türk dış siyaseti son yıllarda giderek daha fazla hayaller ve jestler dünyasında hayat buluyor, daha çok iç siyasette değer taşıyan gösterilerle yürütülüyor. AKP Hükümetleri dış siyasette değerlerden söz ediyor ama gerçekte sahip olduğu güç ve güvenin ötesinde, neredeyse ancak *siyaset psikolojisi* terimleriyle açıklanabilecek bir böbürlenme tarzına sahip hale geldi.³⁰ Türk dış siyaseti aynı zamanda etkinleşme ve hareket alanını genişletme çabalarıyla gerçekler arasındaki gerilimlerle malul. Mevcut dış siyasetteki yönelim ve bu siyasetin yönetiminin kestirmeci bir AKP muhalefeti ile anlaşılamayacağı ve eleştirilemeyeceği ortada.³¹ İç ve dış siyaseti birlikte düşünen farklı açılım kanallarına işaret eden, iç ve dış siyasetin hangi ilkeler üzerine inşa edilmesi gerektiğini belirleyen ilkeli açılımlara ihtiyaç duyuluyor.

AKP hükümetinin dış siyasette ‘hem nalına, hem mihına’ yaklaşımları ve söylemi, zaman zaman “nüanslı” olarak nitelendiriliyor. Farklı açılardan farklı biçimlerde okunabilecek, yorumlanabilecek ince ayarlar yalnızca iç siyasette, kitleler karşısında işe yarar görünüyor. AKP Hükümetlerinin izlediği birkaç yol var. Bir yanda kamuoyunu etkilemek, “ulusal onuru” güçlendirecek bir söylem benimsemek ve beklentileri yüksek tutmak ağırlık kazanırken diğer yanda aydın kesimi liberal, demokratik görünümle, AB’cilik ve çok kültürlülüğe vurgu yapan yaklaşımla yanında tutmak istiyor. Böylece iç ve dış siyaset hem batı ve hem doğu değerlerini içselleştirip bir

---

²⁹ Davutoğlu , Ahmet, “Bize Kimse Görev Veremez”. *Radikal* (20 Mart 2009) <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=927297&Date=22.03.2009&CategoryID=78>. Erişim tarihi 21 Mart 2009.

³⁰ Benzer bir böbürlenme tarzını Davutoğlu’nun Newsweek dergisine verdiği röportajda da görmek mümkün: Ahmet Davutoglu: ‘We Are a Part of the West’ (9 Temmuz 2010).

<http://www.newsweek.com/2010.07.09/ahmet-davutoglu-we-are-a-part-of-the-west.html>, Erişim tarihi: 13 Temmuz 2010.

³¹ Nuray Mert, “AKP Dış Politikası ve Muhalefet”, *Radikal* (04 Eylül 2008) <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=YazarYazisi&ArticleID=896951&Yazar=NURAY%20MERT&Date=04.09.2008&CategoryID=98>.

potada eritir görünerek sürdürülüyor. Temmuz ayı başlarında Gazze ablukasını delmek üzere yola çıkan gemilere İsrail'in saldırmaması sonucu ortaya çıkan krizin çözümüne yönelik olarak Davutoğlu ve Ben Eliezer,³² tekrar bir araya gelmeye karar verdi. Türkiye, görüşmede ABD'ye de söylediği taleplerini İsrail tarafına bir kez daha ilettiler. Bunlar, İsrail'in özür dilemesi, tazminat ödemesi, uluslararası soruşturmanın kabul edilmesi ve gemileri iade etmesi idi. Türkiye'de basında yer aldığı kadarıyla yapılan açıklamalarda bu taleplerin karşılanacağına dair bir izlenim oluşturuldu. Ancak gerçekte hangi ödünlerin verildiği, hangi sözlerin yerine getirildiği oldukça tartışmalı konular.

AKP 2002'den bu yana iktidarda. Bu uzun dönem boyunca Türkiye'de tüm demokratikleşme söylemine karşın sıradan faşizm, milliyetçiliğin, askeri çözümlere güvenme ve dincileşmenin gündelik yaşam, kültür ve siyasal alanda etkin hale geldiği görülüyor. Bunun özgürlükler alanı yaratmaya değil, tam tersine farklı düşünceleri, kimlik ve inançları görmezden gelmeye ve değersizleştirmeye yol açtığı görülmektedir. Günümüzde uluslararası alanda diplomatik hareketler ve hamleler, sorunlar çözülsün, barış gelsin diye değil, mevcut egemenlik yapıları sürsün diye ve güç kazanmak, egemenlik alanını genişletmek amacıyla yapılmaktadır. "Kriz yönetimi" politikaları, krizleri nihai olarak çözümlenmeye değil, yönetmeye yöneliktir. Aynı şekilde ulusal çaplı ya da ulusal hassasiyetlere hitap eden, yerleşik, geleneksel milliyetçi ve tutucu konumları güçlendirerek yineleyen politik manevralar da egemen sınıfların yararına olmakta, onları güçlendirme amacı taşımaktadır. Hem ideolojik/kültürel ver hem de ekonomik alanda AKP iktidarı döneminde güçlenerek devam eden tarz ve uygulanan neo-liberal ekonomi politikaları geniş halk kesimlerine ekonomik açıdan büyük yıkımlar getirmektedir.

Başa dönecek olursak 2009 yılı boyunca Erdoğan'ın Davos'ta söylediği söz o kadar benimsendi, popüler oldu ki, sıradan insanlar istemedikleri, beğenmedikleri bir şey karşısında tavırlarını 'one minute', diyerek göstermeye başladılar. Ancak AKP hükümetinin çok söz söylediği her konuda duyarlı olmadığını, Ankara'da iş ve ekmekleri için soğukta bekleyen tekel işçilerinin 'one minute' uyarısını dikkate almadığını da belirtmek gerekiyor. Böylece haksızlıklara "bir dakika" diyerek müdahale etme tavrı da inanırlılığını yitirmiş oluyor.

---

³² İsrail'de Netanyahu Hükümetinde Endüstri ve Ticaret Bakanı görevi üstlenen Ben Eliezer görüşmeyi bu sıfatıyla değil, Başbakan Netanyahu'yu temsilen sürdürdüğünü açıkladı.

KAYNAKÇA

- Cemal, Hasan, “Gazze’ye ‘one minute’ var da, Darfur’a yok mu?..”, *Milliyet* (6 Mart 2009)
- Çulhaoğlu, Metin.. “Bu Geminin İçinde Olmayın”, *sol.org.tr* (13 Eylül 2008) <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/metin-culhaoğlu/bu-geminin-icinde-olmayin-metin-culhaoğlu-1133>, Erişim tarihi: 24 Eylül 2008.
- Davutoğlu, Ahmet, “The Clash of Interests: An Explanation of World (Dis)Order”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, v.2, no.4 (December 1997-February 1998)
- Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu* (Küre yayınları, 19.baskı, Kasım 2004) (1.b – Nisan 2001).
- Davutoğlu, Ahmet, “Bize Kimse Görev Veremez”. *Radikal* (20 Mart 2009) <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=927297&Date=22.03.2009&CategoryID=78>. Erişim tarihi: 21 Mart 2009
- Davutoğlu, Ahmet, ‘We Are a Part of the West’ (9 Temmuz 2010) <http://www.newsweek.com/2010/07/09/ahmet-davutoglu-we-are-a-part-of-the-west.html> Erişim tarihi: 13 Temmuz 2010.
- Danzıkyan, Yetvart, “Davos Çıkışı: Açılım mı, Racon mu?”, *Agos* (6.Şubat 2009)
- Efegil, Ertan, “Türk Dış Politikasının İşleyişi Üzerine Değerlendirme” (12 Ocak 2010) <http://siyasaliletisim.org/ariv/analiz/614-tuerk-d-politikasnn-leyii-uezerine-deerlendirme.html>
- Stephen J.Flanagan-Samuel J.Brannen, “Implications for US-Turkey Relations”, *Turkey’s Evolving Dynamics: Strategic Choices for US-Turkey Relations* (CSIS, Mart 2009)
- IMF Gözetiminde On Uzun Yıl, 1998–2008: Farklı Hükümetler, Tek Siyaset* (Haziran 2006) http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSB2006_Final.pdf
- Kınıklıoğlu, Suat, “Türkiye'nin Batı'ya Sırtını Döndüğü İddiaları Aldatmaca”, *Zaman* (29 Ocak 2009) <http://www.suatkiniklioglu.org/tr/basinda/turkiyenin-bati-ya-sirtini-donduguiddialari-aldatmaca.html> Erişim tarihi: 1 Şubat 2009
- Mert, Nuray, “AKP Dış Politikası ve Muhalefet”, *Radikal* (04 Eylül 2008) <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=YazarYazisi&ArticleID=896951&Yazar=NURAY%20MERT&Date=04.09.2008&CategoryID=98>.
- Bill Park, *Turkey’s Policy Towards Northern Iraq: Problems and Perspectives* (Routledge, 2005)

- Sönmez, Erdem, “Yeni-Osmanlıcılık: Özal Dönemi Organik Aydınlarının AKP’ye Bıraktığı Miras”, *Hegemonyadan Diktatoryaya: AKP ve Liberal-Muhafazâkar İttifak* içinde (Tan Kitabevi Yayınları, 2010)
- Sümer, Çağdaş ve Yaşlı, Fatih (derl.), *Hegemonyadan Diktatoryaya: AKP ve Liberal-Muhafazâkar İttifak* (Tan Kitabevi Yayınları, 2010)
- Çağdaş Sümer-Fatih Yaşlı, “Liberal-Muhafazâkar İttifak Üzerine Notlar”, *Hegemonyadan Diktatoryaya: AKP ve Liberal-Muhafazâkar İttifak* içinde (Tan Kitabevi Yayınları, 2010)
- “Telekom-Hasharon maçı tatil edildi”, <http://www.ntvmsnbc.com/id/24934323> (13 Temmuz 2010)
- “Testy Erdogan: Claims that Turkey is drifting away from the West seem exaggerated”, *The Economist* (3 Aralık 2009) http://www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?story_id=15019880
- “Turkey in the EU: What the Public Thinks”, <http://www.euractiv.com/en/priorities/turkey-eu-public-thinks/article-171187> (20 Ağustos 2009)
- “Turkish foreign policy: Dreams from their fathers”, *The Economist* (23 Temmuz 2009) http://www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?story_id=14098427
- “Turkish Foreign Policy: Repairing the Bridge”, *The Economist* (12 Mart 2009) http://www.economist.com/world/europe/displaystory.cfm?story_id=13278837
- “Turkey’s Politics: No Contest – The Turkish Prime Minister’s Biggest Asset is his Opposition”, *The Economist*, (11 Aralık 2008), <http://www.economist.com/node/12780859>
- “Türk Eğitim-Sen Hitler’in Ruhuna Helva Dağıttı”, *Akşam Gazetesi*, 16.02.2009. <http://www.tumgazeteler.com/?a=4691041> (13 Temmuz 2010)
- Harun Yahya, “Türkiye İçin Milli Strateji: Türk Dış Politikasına ‘Osmanlı Vizyonu’ İle Yeni Bir Bakış”, 1996, http://www.harunyahya.org/kitap/milli_strateji/millistrateji2.html (10 Temmuz 2010)
- Yaşlı, Fatih.. “Yedi Yılın Ardından AKP İktidarına Bakmak” (2009) <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/fatih-yasli/yedi-yilin-ardindan-akp-iktidarina-bakmak-20526> (17.11.2009)